

ZISTENIA A ODPORUĀANIA VO VZŤAHU K TLMOĀNÍKOM

TlmoĀník je osoba, ktorá podľa § 20 ods. 2 Zákona Ā. 382/2004 Z. z. o znalcoch, tlmoĀníkoch a prekladateľoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „ZoZTP“) „*vykonáva tlmoĀnícku Āinnosť vyuŹivaním svojho jazykového vzdelania a ďalšieho odborného vzdelania, špecifických schopností, zručností, skúseností, jazykových prostriedkov, technických prostriedkov a pomôcok; výsledok tejto Āinnosti je určený najmä na jednorazové vnímanie konkrétnej situácie z hľadiska používania rôznych jazykov a umoŹňuje priamu komunikáciu medzi osobami používajúcimi odlišné jazyky.*“ Zákonom definuje tlmoĀnícku Āinnosť ako špecializovanú odbornú Āinnosť vykonávanú za podmienok ustanovených v ZoZTP.

TlmoĀník je podľa ZoTTP¹ povinný vykonávať tlmoĀnícku Āinnosť osobne, riadne a v určenej lehote, účelne, hospodárne a nestranne.

V rámci realizácie projektu Dajme šancu uteĀencom III podporeného Ministerstvom spravodlivosti SR zorganizovala Liga za ľudské práva decembri 2019 dva semináre (jeden v Bratislave a druhý v Kořiciach), ktoré boli určené pre tlmoĀníkov tlmoĀiacich najmä v azylových konaniach pred MigraĀným úradom MVSR ako aj v cudzineckých konaniach pred príslušnými orgánmi hraniĀnej a cudzineckej polície Prezídia Policajného zboru (pobyty, administratívne vyhostenie a zaistenie a pod.). VäĀšina úĀastníkov seminárov boli tlmoĀníci, ktorí tlmoĀia ako tzv. ad hoc tlmoĀníci ustanovovaní na sľub na konkrétny úkon tlmoĀenia.

Niektorí ad hoc tlmoĀníci pôsobia ako aj tzv. komunitní tlmoĀníci, pretože nielenže ovládajú slovenský jazyk a tlmoĀia do svojho rodného jazyka (alebo iného jazyka, ktorý ovládajú) alebo zo svojho rodného jazyka do slovenĀiny, zároveň pôsobia aj ako sprostredkovatelia porozumenia medzi cudzincami a Slovákmi a to nielen pri úradnej komunikácii, ale aj v iných inštitúciách ako sú školy, nemocnice, banky a pod. Ad hoc tlmoĀníci a komunitní tlmoĀníci na Slovensku sú väĀšinou osoby s cudzineckým pozadím, teda bývalí Źiadatelia o azyl, azylanti a osoby s poskytnutou doplnkovou ochranou, ktorí sami boli v minulosti úĀastníkmi azylového konania alebo sú to osoby s udeleným povolením na pobyt (najĀastejšie trvalým alebo prechodným).

ZoZTP upravuje len právne postavenie súdnych a ad hoc tlmoĀníkov. Komunitní tlmoĀníci ako pojem sa zatiaľ v ZoZTP nevyskytuje. Ustanovenie § 15 ZoZTP upravuje výkon Āinnosti osobami nezapísanými v zozname nasledovne: „*v konaní pred súdom alebo iným orgánom verejnej moci moŹno ustanoviť za tlmoĀníka aj osobu, ktorá nie je zapísaná v zozname, ak má*

¹ § 22 Zákona Ā. 382/2004 Z. z. o znalcoch, tlmoĀníkoch a prekladateľoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov

potrebné predpoklady, súhlasí s ustanovením a v príslušnom odbore alebo odvetví nie je zapísaná žiadna osoba alebo osoba zapísaná v zozname nemôže úkon vykonať alebo vykonanie úkonu by bolo spojené s neprimeranými ťažkosťami alebo nákladmi.“

Počas spomínaných seminárov pre tlmočníkov sme zhromaždili viaceré zistenia, pričom tie, ktorým je potrebné venovať zvýšenú pozornosť uvádzame nižšie aj s navrhovanými odporúčaniami.

Zistenie č. 1: Počas realizácie projektu sme zistili, že orgány verejnej moci často využívajú v konaniach tlmočníkov ustanovených podľa § 15 ZoZTP (ďalej len „ad hoc“ tlmočníci), ktorí nie sú zapísaní v zozname tlmočníkov. Niektorí „ad hoc“ tlmočníci pravidelne tlmočia pre orgány verejnej moci a tlmočenie sa stalo ich hlavnou zárobkovou činnosťou, čím sa stávajú závislými od zadávateľov a majú s nimi vytvorené blízke až priateľské väzby.

Odporúčanie č. 1: Ministerstvo spravodlivosti SR by mohlo zmapovať u orgánov verejnej moci ako často sa využívajú ad hoc tlmočníci orgánmi verejnej moci (najmä v cudzineckých konaniach) a či sú ustanovovaní len vtedy, ak v zozname tlmočníkov nie je pre príslušný jazyk zapísaná žiadna osoba, alebo ak osoba zapísaná v zozname tlmočníkov nemôže vykonať úkon alebo by vykonanie úkonu bolo spojené s neprimeranými ťažkosťami alebo nákladmi.

Zistenie č. 2: Tlmočníci zapísaní v zozname tlmočníkov skladajú podľa § 5 ods. 7 ZoZTP sľub do rúk ministra spravodlivosti, podľa ktorého musia pri výkone svojej činnosti dodržiavať Ústavu SR, ústavné zákony, zákony a ostatné všeobecne záväzné právne predpisy a morálne a etické zásady. Rovnakí sľub skladajú pred súdom alebo iným orgánom verejnej moci ustanovení ad hoc tlmočníci, a to pred vykonaním tlmočnickeho úkonu. Všetci tlmočníci svoju činnosť musia vykonávať osobne, nestranne a nezaujato a podľa svojho najlepšieho svedomia a vedomia, a tak, že budú zachovávať mlčanlivosť o skutočnostiach, o ktorých sa pri výkone tlmočenia dozvedeli. Viacerí „ad hoc“ tlmočníci však nemajú vysokoškolské alebo ani stredoškolské vzdelanie a nikým a nikdy neboli poučení o svojej role tlmočníka a najmä o svojich právach a povinnostiach a neovládajú právnu úpravu obsiahnutú v relevantných právnych predpisoch.

Odporúčanie č. 2: Pre „ad hoc“ tlmočníkov odporúčame vypracovať, aspoň základný, zoznam ich práv a povinností, ktorý by im orgány verejnej moci odovzdávali pri skladaní sľubu.

Zistenie č. 3: Zapísaní tlmočníci sú povinní absolvovať (ako podmienku pre zapísanie do zoznamu tlmočníkov) tzv. odborné minimum, t. j. osobitné vzdelávanie o spôsobe výkonu činnosti, v rozsahu najmenej 30 hodín, ktoré realizujú viaceré tlmočnicke ústavy v rámci SR (filozofické fakulty v Bratislave, Nitre, Prešove, a Košiciach). Obsahom odborného minima sú najmä základy právnych predpisov týkajúcich sa výkonu tlmočnickej činnosti a prekladateľskej činnosti, metodika výkonu činnosti, vedenie denníka, ako aj forma a obsah tlmočnickeho úkonu alebo prekladateľského úkonu. Študijný program odborného minima schvaľuje MS SR. Ad hoc tlmočníci k výkonu svojej tlmočnickej činnosti takéto odborné minimum nie sú povinní absolvovať.

Odporúčanie č. 3: Navrhujeme, aby aj ad hoc tlmočníci, ktorých ustanovujú súdy a správne orgány v konaniach s cudzincami, mali povinnosť takéto odborné minimum absolvovať. To by sa malo týkať predovšetkým tých tlmočníkov, ktorých orgány verejnej moci ustanovujú pravidelne.

Zistenie č. 4: V prípade zapísaných tlmočníkov, ak porušia povinnosti pri výkone svojej tlmočnickej činnosti alebo v súvislosti s výkonom tlmočnickej činnosti podľa ZoZTP, dopustia sa správnych deliktov a môže im byť uložená pokuta, zákaz výkonu tlmočnickej činnosti alebo vyčiarknutie zo zoznamu. Toto sa však netýka tzv. ad hoc tlmočníkov, pre ktorých zákon neupravuje žiadnu formu sankcie. MS SR nemá žiaden dosah na kvalitu práce ad hoc tlmočníkov.

Odporúčanie č. 4: ZoZTP by mal upravovať aj konkrétne sankcie pre ad hoc tlmočníkov v prípade porušenia tlmočnickeho sľubu, napríklad nemožnosť opakovane tlmočiť v konaniach pre orgánmi verejnej moci. Ministerstvo spravodlivosti SR by malo mať zákonnú a reálnu možnosť dohliadať aj na kvalitu práce ad hoc tlmočníkov.

Zistenie č. 5: Niektoré orgány verejnej moci využívajú ad hoc tlmočníkov aj ako znalcov na iné oblasti napr. na politiku v danej krajine, psychológiu, reálie a pod. Niektorí tlmočníci sa však tejto role aj dobrovoľne ujímajú a komentujú alebo hodnotia to, čo bolo povedané v konaní pred orgánom verejnej moci, pričom tým porušujú princíp neustrannosti a nezaujatosti bez toho, aby si porušenie tohto princípu uvedomovali.

Odporúčanie č.5: Ministerstvo spravodlivosti SR by mohlo vypracovať manuál pre orgány verejnej správy o role a úlohe tlmočníkov ako aj manuál pre ad hoc tlmočníkov o ich role a úlohách tlmočníka a prípadne usporiadať aj s ďalšími odborníkmi na tlmočenie odborné semináre alebo iné podujatia, cieľom ktorých by bolo vyškoliť zamestnancov tých orgánov verejnej moci, ktoré často až dennodenne využívajú služby ad hoc tlmočníkov ako aj samotných tlmočníkov.

Zistenie č. 6: Ad hoc tlmočníci majú mylné informácie o tom, ako sa skladá odborná skúška (rozšírená je napríklad informácia, že sami musia hľadať tlmočníkov z menej sa vyskytujúcich jazykov v zahraničí, ktorí by mali byť súčasťou hodnotiacej komisie) a nevedia, že pred zložením skúšky musia absolvovať tzv. odborné minimum, ktoré organizujú Tlmočnický ústav Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, Tlmočnický ústav Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Tlmočnický ústav Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove a Tlmočnický ústav Filozofickej fakulty Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

Odporúčanie č. 6: Ministerstvo spravodlivosti by v spolupráci s relevantnými orgánmi verejnej moci a prípadne aj medzinárodnými organizáciami (napr. UNHCR) mohlo zrealizovať školenia pre ad hoc tlmočníkov, ktoré by zároveň obsahovali aj informáciu o odbornej skúške, o odbornom minime, a o ďalších podmienkach zápisu do zoznamu tlmočníkov a prekladateľov.

Zistenie č. 7: Pojmy ako azyl, doplnková ochrana, zraniteľná osoba, pobytový tábor, administratívne vyhostenie, zaistenie a pod. sú presne definované v relevantných zákonoch ako je Zákon o azyle a Zákon o pobyte cudzincov. Ako však vyplynulo na seminároch, viacerí tlmočníci neuskutočňujú prípravu pred vykonaním tlmočnického úkonu a vopred sa neoboznamujú s právnymi predpismi, ktoré upravujú konania, v ktorých tlmočia, čo môže viesť k mylnému pochopeniu pojmov a postupov orgánov verejnej moci.

Odporúčanie č. 7: Bolo by potrebné, aby orgány verejnej moci informovali ad hoc tlmočníkov o tom, že je potrebné mať naštudované príslušné právne predpisy upravujúce konania, do ktorých boli ustanovení tlmočiť.

Zistenie č. 8: Pokiaľ ide o zriadenie "nového" jazyka, ktorý sa zatiaľ v zozname tlmočníkov a prekladateľov nevyskytuje, nie sú v právnej úprave stanovené podmienky. Podľa informácií z Odboru znaleckej, tlmočnickej a prekladateľskej činnosti MS SR, „ministerstvo k uvedenému pristupuje z vlastného podnetu alebo na podnet tretej osoby predovšetkým vtedy, ak čoraz častejšie vyvstane potreba tlmočiť (prekladať) konkrétny jazyk v konaniach pred súdmi alebo inými orgánmi verejnej moci“. V praxi orgány verejnej moci využívajú ad hoc tlmočníkov na tlmočenie z/ do jazykov, ktoré v zozname MS SR zapísané nie sú. V konaniach pre cudzineckou políciou či Migračným úradom je často potrebné tlmočenie z/ do jazyka paštúnskeho, urdského či somálskeho. Žiaden tlmočník zapísaný v týchto jazykoch nie je. Nemáme informáciu o tom, že by niekedy príslušný správny orgán podal podnet na MS SR na zaradenie nového jazyka.

Odporúčanie č. 8: Navrhujeme stanoviť podmienky pre zaradenie nového jazyka v zákone alebo vo vyhláške. Taktiež navrhujeme, aby Úrad hraničnej a cudzineckej polície PZ a Migračný úrad MV SR pravidelne, napr. raz ročne, informovali Ministerstvo spravodlivosti o tom, koľko tlmočnických úkonov alebo hodín tlmočenia z akých jazykov sa v priebehu roka realizovalo, za účelom vyhodnotenia potreby zriadenia nového jazyka v zozname.

Zistenie č. 9: Podľa § 5 ods. 4 vyhlášky 228/2018 Z. z., ktorou sa vykonáva ZoZTP „Organizátor skúšky zašle žiadateľovi pozvánku na odbornú skúšku najneskôr dva mesiace pred termínom odbornej skúšky. Súčasťou pozvánky na odbornú skúšku je zoznam základných okruhov otázok na odbornú skúšku a číslo účtu, na ktorý žiadateľ uhradí náklady vykonania odbornej skúšky v primeranej lehote a výške určenej organizátorom skúšky. Ak v určenej lehote žiadateľ neuhradí náklady v plnej výške, nemá právo zúčastniť sa odbornej skúšky“. V prípade, že by došlo k zriadeniu nového jazyka, by pravdepodobne bolo potrebné, aby skúšajúci v komisii boli tlmočníci zo zahraničia. Všetky náklady na realizáciu takejto skúšky by musel znášať žiadateľ o jej vykonanie (o zapísanie do zoznamu k novému jazyku). Nehovoriac o poplatku 165,50 eur za zápis do zoznamu, a povinnosti uzatvoriť poistenie zodpovednosti za škodu, ktorá môže vzniknúť v súvislosti s výkonom činnosti, s limitom poistného plnenia za jednu poistnú udalosť najmenej vo výške 3 319 eur. Celkové finančné náklady súvisiace so zapísaním do zoznamu môžu byť v konečnom dôsledku také vysoké, že to mnohých ad hoc tlmočníkov odrádza. A ak navyše orgány verejnej moci ich neusmerňujú a nemotivujú k tomu, aby sa do zoznamu zapísali (a platia im za tlmočnický úkon rovnakú výšku odmeny ako tlmočníkom zapísaným v zozname), motivácia je minimálna. Ad hoc tlmočníci pritom ani nenesú žiadnu zodpovednosť, okrem trestnoprávnej, a navyše ani nemajú uzatvorené poistenie za prípadnú škodu spôsobenú chybným tlmočnickým úkonom. Orgány verejnej moci, ktoré ich služby využívajú od nich takéto poistenie nepožadujú. Niektorým ad hoc tlmočníkom sa preto môže javiť po finančnej stránke výhodnejšie nebyť do zoznamu zapísaní.

Odporúčanie č. 9: Zákony aj systém by mali byť nastavené tak, aby bolo pre tlmočníkov motivačné sa dať do zoznamu zapísať. Dôležité sa javí prehodnotenie znášania nákladov za vykonanie skúšky v prípade tzv. „nových“ jazykov, kedy je v záujme štátu a jeho orgánov, aby v zozname boli zapísaní tlmočníci na jazyk, ktorý je často v praxi orgánov verejnej moci potrebný.

Zistenie č. 10: Na Slovensku sa v poslednom období rozšírilo tzv. „komunitné tlmočenie“ – je to tlmočenie, ktoré sa využíva najmä mimo oficiálnych úradných tlmočení, napr. v školách, u lekárov, v bankách, na úradoch a pod. So stále narastajúcim počtom legálne sa

zdržiavajúcich sa cudzincov sa dá predpokladať, že služby komunitných tlmoĀníkov budú v budúcnosti veľmi využívané.

Odporúčanie Ā. 10: Ministerstvo spravodlivosti by mohlo zvážiť začleniť túto skupinu tlmoĀníkov do Zákona o znalcoch, tlmoĀníkoch a prekladateľoch a zákonne upraviť jej postavenie a rozsah práv a povinností.

Zistenie Ā. 11: Zistili sme, že právna terminológia je náročná nielen pre pochopenie zo strany cudzincov (ktorých vzdelanostná úroveň môže byť aj veľmi nízka), ale aj zo strany ad hoc tlmoĀníkov a komunitných tlmoĀníkov. Preto tlmoĀenie právnych termínov a pouĀení v zákonomnom znení sa v praxi môže stretnúť s nepochopením, Āo môže mať zásadný dopad pre priebeh a výsledok konania.

Odporúčanie Ā. 11: Bolo by vhodné zjednodušiť používanú právnu terminológiu v pouĀeniach v konaní ako aj v otázkach kladených zo strany orgánu verejnej moci. Taktiež by bolo vhodné využívať metódy pre overenie pochopenia poloenej otázky, vysvetlenia Āi pouĀenia, napr. nepredpokladať porozumenie áno / nie otázkami, overenie porozumenia prerozprávaním, Āi vyhotovovanie video Āi audio nahrávok z konaní pred MigraĀným úradom a cudzineckou políciou, pre spätnú kontrolu (tak ako tomu už je v konaniach pred súdmi). Štátnym orgánom by uľahĀilo prácu aj keby mali k dispozícii zjednodušené verzie pouĀení (oslobodené od zložitých právnych formulácií), vrátane ich prekladov do najĀastejších jazykov migrantov.